

факультета дошкільного виховання. – Самара : Изд-во СамГПУ, 1997.

2. Каган М. С. Социальные функции искусства / Каган М. С. Л., 1978 – С. 14

3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О.Л.Кононко. – К. : Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.

4. Кононко О. Про Базову програму розвитку дошкільника “Я у світі” Кононко О. // Дошкільне виховання. – 2008. – № 1. – С.3 – 7

5. Коськов М.А. Предметный мир как объект культурологи // М. А. Коськов. Формирование дисциплинарного пространства культурологии. Материалы научно-методической конференции. 16 января 2001 года, Санкт-Петербург. СПб. : Санкт-Петербургское философское общество – Серия “Symposium” – Выпуск 11. СПб. 2001. – С.57 – 61.

Т. К. Окушко

м. Київ

ДИТЯЧЕ ОБ’ЄДНАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Анотація. У статті розкрито сутність розробленої структурно-функціональної моделі формування світоглядної позиції підлітків в дитячому об’єднанні.

Ключові слова: структурно-функціональна модель, світоглядної позиція підлітка.

Поглиблення економічних, суспільних і соціокультурних суперечностей у глобалізованому світі об’єктивують проблеми, які безпосередньо пов’язані з формуванням світогляду особистості як активного суб’єкта повноцінного світу і власної долі.

В культурно-історичному розвитку людства спрямованість діяльності дитячих соціальних спільнот безпосередньо пов’язувалась із суспільними умовами, апріорно визнаючи їхній соціально-педагогічний, виховний характер. У цьому сенсі дитяче громадське об’єднання доцільно розглядати як суспільне формування, соціокультурний феномен, інституцію соціального виховання. Дитячі громадські об’єднання є унікальним інститутом соціалізації завдяки тим можливостям, які вони надають зростаючій особистості. Зокрема, участь у діяльності дитячих об’єднань надає підліткам можливості набути досвіду соціальних відносин і активності, опанувати різні соціальні ролі, сприяє формуванню громадянської та світоглядної позиції.

Науковим колективом лабораторії дитячих об’єднань третій рік досліджується проблема формування світоглядної позиції підлітків, що є логічним продовженням попередньої теми науково-дослідної роботи лабораторії, а саме дослідження виховного потенціалу дитячих об’єднань. Сьогодні ми перебуваємо у фазі завершення формувального та організації контрольного етапу експерименту.

Виступаючи загальним орієнтиром у житті людини і регулятивним чинником її фактичної поведінки, світогляд відображає її розуміння й оцінку найважливіших явищ суспільного життя. Як компонент духовного світу людини, в якому інтегруються інтелектуальні, емоційні, політичні, моральні і вольові можливості індивіда, світогляд: а) функціонує як система переконань, особистісних установок; б) є спонукою до здійснення практично-

перетворювальної діяльності людини; в) виступає засобом узагальненого усвідомленого ціннісного ставлення до навколишнього світу; г) формує життєву позицію людини, власне соціальне “Я”; д) змістова складова світогляду відображає систему ціннісних орієнтацій людини, яка спрямовує її суспільну поведінку, соціальну діяльність, визначає алгоритм реалізації потенційних можливостей людини.

Світогляд це цілісна система поглядів людини на світ і своє місце в ньому. Різні аспекти формування світогляду особистості висвітлені у працях філософів (П. Алексєєв, О. Воєводін, О. Дробницький, М. Каган, В. Кремінь, Г. Платонов, В. Шинкарук); психологів (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, В. Крутецький, С. Рубінштейн та інші); педагогів (О. Вишневський, С. Гончаренко, В. Загвязінський, І. Зязюн, В. Ільченко, Ю. Скаткін, Г. Школьник, В. Шубінський, Ю. Руденко та інші); соціологів (Г. Зіммель, М. Вебер, Е. Дюркгейм, І. Кон, К. Манхейм, П. Масгрейв, Т. Парсонс та інші).

Формування світоглядної позиції є нагальною потребою для держави, щоб діти, молодь зростали свідомими громадянами своєї країни і могли зайняти гідне місце у цивілізованому світі. І у цьому вагоме місце займає виховання особистості, тому що саме виховання передусім є формуванням світогляду, творенням його моральних основ, і ми погоджуємося з думкою І. Зязюна, що найбільш загрозливою для сучасної школи є не економічна і соціальна криза, а криза світоглядна.

У працях вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема Л. Алієвої, І. Валгаєвої, О. Волохова, О. Безпалько, М. Богуславського, А. Кірпічніка, Б. Купріянова, Г. Лактіонової, Е. Маслової, Р. Охрімчук, Ж. Петрочко, М. Рожкова, К. Радіної, Т. Ромм, І. Фришман обґрунтовується позитивний виховний вплив дитячого громадського руху на соціалізацію підростаючого покоління, формування його світоглядної і громадянської позицій.

Специфіка та особливості виховної діяльності дитячих громадських об'єднань дають всі підстави визначати їх як самодостатню педагогічну систему, спрямовану на виховання і розвиток особистості дитини, які зумовлені насамперед:

- орієнтацією на інтереси, потреби самої дитини;
- добровільністю вступу, вільного вибору діяльності;
- можливістю вільного самовизначення і самореалізації, розвитку суб'єктної позиції дитини;
- позитивними взаєминами “дорослий–дитина”, “дитина–дитина”, рівноправності позиції дорослого і дитини;
- практико-діяльнісною основою побудови виховного процесу;
- залученням дітей до життя суспільства, набуття їхнього соціального досвіду;
- є засобом вираження інтересів і прав дітей тощо.

Формування світоглядної позиції підлітків передбачає, насамперед, набуття знань і уявлень щодо категорій світу, сенсу буття та життєхжійснення людини, зокрема в діяльності дитячого об'єднання. Знання реалізують свої світоглядні

функції, коли набувають характеру переконань, впевненості особистості в правоті своїх ідей, поглядів, принципів, ідеалів. Переконання, в основі яких знаходяться знання, визначають і регулюють пізнавальну й практичну діяльність особистості, її поведінку, а отже містять важливий оцінний аспект, який регулює взаємодію особистості з навколишнім світом, іншими людьми і самим собою. Зрозуміло, що світогляд виникає не одразу і не сам по собі, а формується через розвиток соціальної практики зростаючої особистості, через узагальнення і систематизацію системи емпіричних образів, усунення певних суперечностей, розвиток критичного мислення, набуття соціального досвіду.

Дитячі об'єднання сприяють особистісному становленню індивіда, оскільки засвоєння цінностей здійснюється у спільній діяльності та спілкуванні з ровесниками і дорослими. Саме в дитячому об'єднанні можливе формування світоглядної позиції підлітка як процесу, в основі якого є суб'єкт-суб'єктна взаємодія педагога і підлітка в системі спільної діяльності. Така чільна діяльність цілеспрямовано сприяє становленню цілісного світобачення і світорозуміння, формуванню позитивних взаємин зі світом, іншими людьми, а також попереджає можливі фактори ризику в становленні позиції людини.

За результатами констатувального експерименту нами було виявлено середні показники за когнітивним компонентом, достатні за емоційно-ціннісним і помітно низькі за поведінковим. Це дало підстави для ствердження, що в умовах дитячих об'єднань не повною мірою використовується їхній виховний потенціал щодо формування світоглядної позиції підлітків.

Варто зазначити, що опитування підлітків-членів дитячих об'єднань (всього 491 особа, 212 хлопців, 279 дівчат) виявило, що респондентам легше зробити вибір із запропонованих варіантів відповідей, ніж висловлювати та формулювати, репрезентувати свої думки на відкриті запитання. Аналіз відповідей на запитання "Світоглядна позиція, на твій погляд – це ..." засвідчив, що більшість підлітків – 36,3 % хлопців і 49,5% дівчат визначили, що це вибудовування взаємин зі світом людей, світом ідей, світом речей, збалансування власних потреб та інтересів, потреб оточуючих людей, різних груп, навколишнього середовища, визначення власного місця у світі; 40,1 % хлопців і 28% дівчат визначили, що це сукупність знань про природу, суспільство, людину, які визначають цілісність та орієнтованість її світобачення; 32,5% респондентів-хлопців і 44,8 % дівчат обрали відповідь, що це сукупність узагальнених уявлень людини про світ та її місце у світі, людські взаємини зі світом, що виконує функцію самоусвідомлення й світоорієнтування у ньому. Не було представлено жодного варіанта власного розуміння підлітками поняття "світоглядна позиція".

Вивчаючи можливості суб'єктів впливу на формування світоглядної позиції підлітків з'ясовано, що 67,4% хлопців і 74,1% дівчат-респондентів переважним суб'єктом впливу на формування світоглядної позиції вважають сім'ю; відповідно 53,3 і 62,3% – школу; 32,07% хлопців і 36,6 % дівчат перевагу надають дитячому об'єднанню, в якому перебувають.

Щодо відстоювання підлітками власної позиції в різних життєвих ситуаціях виявлено, що 57,5% хлопців і 61,3 % дівчат відстоюють власну

позицію залежно від ситуації; 33% хлопців і 34,8 % дівчат завжди відстоюють власну позицію; 1,8% хлопців не відстоюють своєї позиції. Стійкість власної позиції в різних ситуаціях виявляють 35,8 % хлопців і 32,2% дівчат, при цьому відповідно 35,3 і 43,4% можуть прислухатися до позиції іншого, якщо вона аргументована; 10,4 і 15,4% розділяють авторитетну позицію іншого (батьків, вчителів, лідерів, однолітків); 4,7% хлопців і 4% дівчат можуть змінити власну позицію, якщо на них “тиснуть”.

Аналіз результатів констатувального експерименту спрямував нас на обґрунтування логіки дослідження, зокрема моделювання процесу формування світоглядної позиції підлітків в умовах дитячого об’єднання. Специфіка діяльності дитячих об’єднань, сутність дослідженої нами проблеми дали нам змогу обґрунтувати напрями, що стали складовими комплексного дослідження: формування картини світу підлітків; виховання довірливого і справедливого ставлення до однолітків як складова світоглядної позиції підлітків; виховання власної гідності підлітків; формування адекватної самооцінки; участь підлітків у прийнятті рішень в дитячому об’єднанні; розвиток соціальної активності; формування екологічного світогляду як складової світоглядної позиції підлітків.

Зважаючи на те, що моделювання – це створення образу цілеспрямованої педагогічної діяльності, що забезпечуватиме досягнення мети з урахуванням умов і можливостей щодо її організації, доцільним нами було обрано прогностичне соціально-педагогічне моделювання (за В.Загвязинським). Розроблена структурно-функціональна модель формування світоглядної позиції підлітків в дитячому об’єднанні полягає у системно-цілісному співвідношенні “світ-людина” і “людина-світ”, що дає змогу визначити концептуальні підходи, на які спирається наукове дослідження. Узагальнюючи застосування різних науково-дослідницьких підходів та з урахуванням нашої теми, найбільш доцільними нами обрано світоглядний, системний, особистісно орієнтований та діяльнісний методологічні підходи.

Ґрунтуючись на тому, що світоглядна позиція виступає як інтегративна характеристика, якої набуває особистість в результаті цілого ряду цілеспрямованих соціально-педагогічних впливів (доцільних методів та форм організації виховного процесу та завдяки власній активній позиції в процесі різнобічної діяльності і спілкування тощо), було розроблено програму формування експерименту і направлено до експериментальних майданчиків варіативно-модульну програму “Підліток і світ: світоглядна позиція”. Мета програми полягає у формуванні світоглядної позиції підлітків у дитячому об’єднанні, виховання потреби до гармонізації відносин у метасистемі “Людина – світ”. Програма побудована за модульним принципом, містить модулі: “Я у світі”, “Підліток і образ “Я”, “Підліток та інші люди”, “Підліток і природа” з відповідним підбором формуючих впливів, що створює додаткові можливості для її диференційованого впровадження у різних дитячих об’єднаннях.

Дана програма дає змогу керівникам творчо підходити до реалізації діяльності з формування світоглядної позиції підлітків в конкретному дитячому об’єднанні з урахуванням їхніх інтересів, домагань, очікувань. Сьогодні у 10

експериментальних майданчиках лабораторії відбувається апробація програми, проводяться контрольні зрізи.

Зрозуміло, що в межах одного дослідження неможливо вирішити всі питання щодо означеної проблеми, тому ми намагалися надати їй широкого громадського розголосу через організацію і проведення Міжнародної науково-практичної конференції “Формування світоглядної позиції підлітків у дитячих об’єднаннях”. У конференції взяли участь 100 учасників з 15 областей України, АР Крим та м. Києва. З них представники: 6 всеукраїнських дитячих громадських організацій, 4 вищих навчальних закладів і 6 наукових та інших установ України. У роботі конференції взяли участь науковці і практики з м. Новосибірська та м. Костроми (Росія) та м. Мінська (Республіка Білорусь). Досвід всіх експериментальних майданчиків лабораторії було представлено на конференції та у матеріалах збірника статей учасників.

Дослідження діяльності різних дитячих об’єднань дає змогу зробити висновок про те, що сьогодні існує ряд проблем, які потребують як науково-педагогічного осмислення, так і практичного вирішення. Це, зокрема, проблеми вдосконалення нормативно-правової бази щодо функціонування дитячих об’єднань в Україні, вирішення яких забезпечило б комплекс умов для їхнього розвитку на всіх рівнях і підтримку їхньої діяльності. Необхідне якісне удосконалення науково-методичного забезпечення діяльності дитячих об’єднань, системи підготовки і перепідготовки кадрів, які працюють з дітьми. Потребують подальшого осмислення питання цілепокладання, розвитку дитячого самоуправління, соціальної активності та ініціативності дітей.

Література

1. Зязюн І. А. Світоглядна парадигма освіти / І. А. Зязюн // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць. – вип. 5. – Харків: УПА, 2003. – С. 24–31.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Щерба С. П. Філософія: короткий виклад: навч. посіб. / С. П. Щерба, М. Г. Тофтул [та ін.]. – К.: “Кондор”. – 2003. – 352 с.

Н.А.Пустовіт
м.Київ

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ ЛАБОРАТОРІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ: ДОСЯГНЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті представлена історія становлення та наукові досягнення лабораторії екологічного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Ключові слова: лабораторія екологічного виховання, тематика досліджень.

Лабораторію екологічного виховання створено у 1992 році у Науково-дослідному Інституті педагогіки України з метою теоретичного обґрунтування та розроблення методичного забезпечення всіх ланок шкільного екологічного виховання. Тематика науково-дослідної роботи лабораторії завжди тяжіла до виховної проблематики, однак деякий час радше інтуїтивно, ніж науково обґрунтовано. Ця тенденція набула послідовного характеру після утворення